

ТЕХНИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ – СОФИЯ

Стопански факултет

Катедра “Мениджмънт и бизнес информационни системи”

ас. маг. инж. Завен Такворов Астадулов

**ИКОНОМИЧЕСКИ ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА И СОЦИАЛНИ
ПОСЛЕДИЦИ ПРИ БАНКОВОТО КРЕДИТИРАНЕ В
УСЛОВИЯТА НА ДИГИТАЛИЗАЦИЯ**

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

на дисертация за придобиване на образователна и научна степен
"ДОКТОР"

Област: 3. Социални, стопански и правни науки
Професионално направление: 3.7 Администрация и управление
Научна специалност: Икономика и управление (индустрия)

Научни ръководители:

проф. д.п.н Минчо Христов Куминев

проф. д.ик.н. Кирил Петров Ангелов

СОФИЯ, 2024 г.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита от Катедрения съвет на катедра „Мениджмънт и бизнес информационни системи“ към Стопански факултет на ТУ-София на редовно заседание, проведено на 07.10.2024 г.

Публичната защита на дисертационния труд ще се състои на 06.02.2025 г. от 15:00 часа в Конферентната зала на БИЦ на Технически университет – София на открито заседание на научното жури, определено със заповед № ОЖ-3.7-20 / 16.10. 2024 г. на Ректора на ТУ-София, в състав:

1. Проф. д-р Тони Богданова Михова – председател
2. Доц. д-р Балин Борисов Балинов – научен секретар
3. Проф. д-р Ивайло Цветанов Стоянов
4. Доц. д-р Адиле Мустафова Димитрова
5. Доц. д-р Филип Петров Стоянов

Рецензенти:

1. Проф. д-р Тони Богданова Михова
2. Проф. д-р Ивайло Цветанов Стоянов

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в канцеларията на Стопански факултет на ТУ-София, блок №3, кабинет № 3235.

Дисертантът е редовен докторант към катедра ”Мениджмънт и бизнес информационни системи“ при Стопански факултет на ТУ-София. Изследванията по дисертацията са направени от автора, като някои от тях са подкрепени от научноизследователски проекти.

Автор: маг. инж. Завен Такворов Астадулов

Заглавие: Икономически предизвикателства и социални последици при банковото кредитиране в условията на дигитализация.

Тираж: 30 броя

Отпечатано в ИПК на Технически университет – София

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Актуалност

Изборът на дисертационния труд на тема „Икономически предизвикателства и социални последици при банковото кредитиране в условията на дигитализация“ е мотивиран от проблемите, свързани с финансовата и икономическа политика на банките в началото на 21 Век. Това е особено важно, доколкото процесите в социален и икономически план имат пряко отношение върху проблемите на обществото. Разгледана е същността на банковото кредитиране в социален и икономически план, основните субекти и интереси, и начините за тяхното налагане. Това несъмнено допринася за задълбочаване на анализа на причинно-следствените връзки на изследваните процеси. Именно взаимовръзката между тези процеси и политиката на държавните институции са основен предмет и неделима част от настоящото изследване. В тази връзка е направен задълбочен анализ на основни актуални въпроси свързани с банковото законодателство, европейското законодателство като защита за икономическите субекти от банките кредитори и задължението на българските съдии за директното му приложение, действащия като преграда за справедлив процес срещу икономическите субекти в затруднение член 417 т.2 от Гражданския процесуален кодекс, където частните банки се приравнени с държавата и общините, взаимодействието на държавните институции и банките във връзка с кредитите на икономически субекти. Въпросите за спасяване на производствени предприятия от фалит и закриване са особено актуални в днешните условия на икономическа и финансова криза за това и търсенето, и предлагането на начини за предотвратяване на загуби при проблемни кредити на икономически субекти и за преодоляване на социалните последици при оцеляващото банково кредитиране е от първостепенно значение за икономиката на страната ни.

От особено актуално значение са разгледаните в дисертацията въпроси за дигиталната трансформация на банковия кредитен процес, дигитализацията на изпълнителните дела при ЧСИ с цел неограничен достъп на икономическите субекти кредитополучатели и въвеждането на генериращ изкуствен интелект за потвърждение или отхвърляне на съдебни решения и последващо разглеждане от втори състав.

Разкриването на взаимната обусловеност между социално-икономическите, социално-психологическите процеси и дигиталната трансформация на

банковото кредитиране в българското общество спрямо опазването на индустриалните предприятия е една от основните задачи на настоящото изследване.

Цел на дисертационния труд, основни задачи и методи за изследване

Основната цел на изследването е да се анализира кредитния процес да се осветлят икономическите и социални последици от него, да се посочат основните проблеми и да се предложат решения както за оздравяване на кредитираните икономически субекти, така и за премахване на субективния фактор чрез дигитализация на кредитния процес. Целта на настоящия труд е да се реализира едно задълбочено проучване на актуалните проблеми относно банковото кредитиране от гледна точка на неговото въздействие и последици върху икономическото и социално развитие на българското общество, а също и да активира мотивацията на Народното събрание да приеме определени законодателни актове в икономически и социален план и интересите, които определят тази политика. Акцент е поставен и върху социалната рехабилитация на заетите в индустрията лица и оптимизация на кредитната политика на банките и свързаните с това законодателни актове на Народното събрание. Не на последно място е поставен проблема с инкорпорирането на Европейското право и свързаните с него директиви и регламенти в българското законодателство, който трябва да бъде решен.

Обект на изследването в дисертацията са кредитираните от банки микро, малки и средни производствени предприятия с просрочени задължения.

Предметът на изследване са функционалните характеристики на банковото кредитиране на микро, малки и средни производствени предприятия и фактори водещи до икономически и социални последици. Подробен анализ с конкретните му аналитични и хронологични рамки се прави за първи път в българската наука, което предопределя и значителните трудности, които са преодоляни в процеса на събирането, обработката и анализирането на информацията, както и последващите стъпки за извеждане на основните изводи и заключения.

Задачите решавани в дисертационния труд, произтичат от формулираните по горе обект, предмет и цел, и се свеждат до:

–проучване на изследователската литература по темата на дисертационния труд;

–издирване и анализиране на конкретни материали и документи от архива на Народното събрание- стенограми, законопроекти приравняващи

Европейското право с националното, регламенти на ЕС, стратегии свързани с дисертационния труд;

–систематизиране на материалите, отнасящи се до правната, икономическата и социална политика в България, както и европейското законодателство свързано с банковото кредитиране;

–разкриване на основните аспекти на политиката на българските банки по отношение на интерпретираните проблеми и дигиталната трансформация на кредитния процес;

–разкриване взаимната връзка и обвързаност между кредитната политика на банковите институции, масива на необслужваните кредити, заповедното производство, изпълнението по Закона за особения залог, производството по несъстоятелност и последиците от тези процеси. Маркиране на основните проблеми, както и извеждането на съответните изводи;

–методически насоки, чрез които да се съхрани ефективно работния процес в производствените предприятия, предлагане на решения, които съдържат приносни моменти и носят конкретна полза за българските производствени предприятия, банковото кредитиране и научна общност.

Тези изследвания биха имали задачата да послужат за една по- ефективна, кредитна политика от страна на банките спрямо икономическите субекти и тяхното укрепване и развитие, по- ефективна законодателна и управленска дейност, както и подпомагане на специализирани обучения, целящи повишаване на финансовата култура на субектите участващи в този процес.

Методологична основа на изследването са известни основополагащи теории във финансовата, икономическата и социална сфера, като банково дело, управление на риска в банката, теория на управленския одит, теория на социалното управление и теория на организационното поведение. В научното изследване са използвани общонаучни методи- анализ и синтез, обработка на документални източници, както и сравнение, индукция, дедукция, аналогия и анкетиране. Анализирани обстойно е процеса на взимане на решения. Използван е също така комплексно системният метод за анализ. Чрез методите наблюдение, директно участие в някой процеси, систематизация и анализ е обобщена актуална теоретична и приложна проблематика. В разработката са анализирани множество конкретни факти и събития в тяхната причинно-следствена зависимост. Всичко това е обвързано с интерпретация на конкретни социални и икономически процеси, характерни за Българската действителност. Конкретният изворов материал, който е използван са

документални източници- кореспонденция с ресорните комисии на Европейския парламент , директиви и регламенти на ЕК, стенограми от комисията по правни въпроси и от пленарни заседания на Народното събрание, документи от Министерството на правосъдието и инспектората към него, от Инспектората към Висшия съдебен съвет, документи от надзорния съвет на БНБ, документи от Министерството на финансите и Министерството на икономиката, учебници, сборници, монографии, интервюта и други научни проучвания. Чрез структурно- функционалния анализ са обхванати общи закономерности в икономически и социални аспекти, в условия на криза на обследваната проблематика. Спецификата на дисертационния труд е интердисциплинарния научен подход, който дава възможност за по-пълното и задълбочено изследване на обекта на самото изследване.

Научна новост

Обосновава се необходимостта и се създава модел за софтуерна разработка на процес по аудио и видео записване на всички разговори касаещи кредитиране на икономически субекти с банковите служители, анализ и оценка на тези файлове с изкуствен интелект и тяхното съхранение за срок от 10 години в организирани от БНБ или от държавата хранилища за данни, както и зачитането им за доказателство от националните съдилища.

Практическа приложимост:

1. На базата на описания в Глава трета модел на процес по аудио и видео записване на всички разговори касаещи кредитиране на икономически субекти от банки и тяхното съхранение е създаден и внедрен пилотен софтуерен проект в банки чиято дейност се извършва на територията на Полша, Еквадор и Казахстан.

2. Всички директиви и регламенти на Европейския парламент и Съвета на Европейския съюз, както и решенията на Съда на Европейския съюз описани и анализирани в Глава първа могат да се ползват от българските икономически субекти в тяхна защита при дела в Националните ни съдилища и Съда в Страсбург.

Апробация

–Искането отправено към Европейския парламент да обсъди посочените в Глава Първа и Втора нарушения на правото на ЕС свързани с български икономическите субекти на основание на чл.227 във връзка с чл.24 от Договора за функционирането на Европейския съюз, е разгледано от Европейската комисия в лицето на ГД “Правосъдие и потребители“, ГД “Конкуренция“ и “Механизма за сътрудничество и проверка за България и Румъния“ . Допусната за разглеждане от Комисията по петиции към ЕП е и петиция (по разгледаните в дисертацията въпроси) №1045/2018 внесена и подкрепена от 180 подписа на български граждани относно заповедното производство в глави 37^{ма}, 38^{ма} и 39^{та} от ГПК и несъвместимостта му с Европейското законодателство касаещо икономическите субекти;

–Модел на дигитализиран процес на банково кредитиране разгледан в Глава Трета и предоставен за разработване от софтуерните инженери на Българо-Американската фирма „Video Engager“, след което предоставен за разпространение на фирма Genesis– обслужваща софтуера на банките в целия свят, която стартира пилотен проект в банки от Полша, Еквадор и Казахстан.

Публикации

Основни постижения и резултати от дисертационния труд са публикувани в сборник с доклади "Човекът- мярка за всички неща? Предизвикателства на постиндустриалното информационно общество" издадени в 2023г.–2 доклада и 2024г. също 2 доклада, и електронно издание на Международната научна конференция "Мениджмънт и инженеринг 23"–1 доклад.

Структура и обем на дисертационния труд

Дисертационният труд е в обем от 317 страници, като включва използвани съкращения, увод, 3 глави за решаване на формулираните основни задачи, заключение, публикации по темата, използвана литература и приложения. Цитирани са общо 254 литературни източници, като 54 са на латиница и 182 на кирилица, а останалите са интернет адреси. Работата включва общо 14 диаграми и 3 таблици. Номерата на диаграмите и таблиците в автореферата съответстват на тези в дисертационния труд.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ГЛАВА 1. Теоретични изследвания относно банковото кредитиране – информационни аспекти за бизнеса на български икономически субекти.

В Глава първа е разгледан произхода на банките като мисия за обществена услуга, както и особеностите на банковото кредитиране като необходима информация при взимане на финансови решения от висшия мениджмънт на българските предприятия. Разгледана е същността на банковото кредитиране в социален и икономически план, основните субекти и интереси, и начините за тяхното налагане. Анализирана е действащата законова уредба и е направен извода, че тя е изцяло в защита на банките кредитори, като са проучени основни позиции, по които икономическите субекти се противопоставят на настоящата законова уредба, като премахването на частните банки от чл. 417 на ГПК, както и премахването на т.3 от чл.429 от ГПК. Изведена е необходимостта от приравняване на Европейското право с националното ни касаещо заповедното производство в глави 37^{ма}, 38^{ма} и 39^{та} от ГПК. Обосновава се задължението на българските съдии да прилагат директно Европейското право с приоритет над националното, тъй като заповедното производство в ГПК противоречи на основополагащи принципи, например тези за ефективност и еквивалентност. Като пример, заложените в ГПК текстове противоречат на приложимостта (съгласно правото на ЕС) на заповедното производство единствено спрямо безспорни вземания съгласно Регламент (ЕО)№ 805/2004 на Европейския парламент и на Съвета от 21 април 2004 г. В тази връзка се обосновава и въвеждането на генериращ изкуствен интелект за потвърждение или отхвърляне на съдебни решения и последващо разглеждане от втори състав. Отразени са най-важните необходими познания, които трябва да притежават собственици и управители на производствени предприятия за банковото законодателство, за специфични Европейски директиви и регламенти, както и решения на Съда на Европейския съюз, които са в тяхна защита. Такива норми на правото на ЕС, решения на Съда на ЕС и инструкциите от страна на Европейската комисия, които не са съобразени или директно са потъпкани и които трябва да се знаят са:

- чл.3 от Регламент(ЕО)805/2004 на Европейския парламент и на Съвета за въвеждане на европейско изпълнително основание при безспорни вземания;
- чл.47 от Харта на основните права на Европейския съюз за право на ефективни правни средства за защита и на справедлив съдебен процес ;
- чл.87 от Договора за създаване на Европейска общност относно нерегламентираната държавна помощ ;

-решение по дело C-312/93 на Съда на Европейския съюз (Peterbroeck & Ors v Belgian state) относно задължението на националните съдилища да прилагат служебно правото на ЕС без това да се изисква изрично от страните и без ограничение в сроковете ;

-решение по дело 106/77 на Съда на ЕС (Finanze dello Stato v Simmenthal S.p.A) (Решение по дело 106/77 на Съда на ЕС, 1977) относно задължението на националните съдилища да не прилагат норми на националното право, които противоречат на правото на ЕС-от статия на доц. д-р Александър Корнезов ;

-решение по дело C-215/11 на Съда на Европейския съюз (Szyrocka v SiGer Tehnologije GmbH) относно принципа, че националните законови правила (в случая-относно съдебната заповед за плащане) не трябва да бъде по-неблагоприятна от правилата, които уреждат подобни положения по националното право (принцип на еквивалентност), нито да бъдат уреджани по начин, по който да правят практически невъзможно или прекалено трудно упражняването на правата, предоставени от правото на Съюза (принцип на ефективност), (Решение по дело C-215/11 на Съда на ЕС, 2011)-вж. в този смисъл и (Решение по дело C618/10 на Съда на ЕС, 2010), (Banco Espanol de Credito SA v Joaquin Calderon Camino);

-съобщение на Европейската комисия COM(2014)144 от 11.03.2014 г. до Европейския парламент, Съвета, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите относно задължението за спазване на правото на ЕС от страна на магистратите, съдебните изпълнители и адвокатите на държавите членки;

-съобщение на Европейската комисия COM(2014)158 от 11.03.2014 г. до Европейския парламент и Съвета относно задължението за спазване върховенството на правото на ЕС от страна на държавите-членки .

Измежду посочените нарушения на правото на ЕС, което държавата ни и всички нейни органи и институции са длъжни да спазват с приоритет пред националното право, са както действия против правни норми, така и действия против решения на Съда на ЕС, които имат задължителен характер за националното ни правораздаване. В тази връзка е констатирано непознаване на Европейското право от българските съдии и нежеланието им да го ползват като над национално право, поради което в глава първа се извежда необходимостта да се инкорпорират в нашето ГПК законодателни актове на ЕС насочени към уреждане на превантивни механизми за спасяване на изпаднали в затруднение, но жизнено способни добросъвестни длъжници-икономически субекти, така че да се избегне тяхната ликвидация. Извежда се извода, че държавните институции действат изцяло в услуга на банките и в ущърб на икономическите субекти с проблемни кредити. Това несъмнено допринася за задълбочаване на анализа на причинно- следствените връзки на изследваните процеси. Именно

взаимовръзката между тези процеси и политиката на държавните институции са основен предмет и неделима част от настоящото изследване. Разкриването на взаимната обусловеност между социално-икономическите и социално-психологическите процеси в българското общество спрямо опазването на индустриалните предприятия е една от основните задачи на настоящото изследване.

В тази Глава първа е обоснована необходимостта от дигитална трансформация на банковия кредитен процес от край до край. Системите и платформите за кредитни технологии могат безпроблемно да се интегрират със съществуващата инфраструктура и процеси във финансовите институции. Чрез използване на приложните програмни интерфейси и възможности за интегриране на данни, банките могат да се възползват от кредитната технология без да преразглеждат изцяло своите операции. Банковия кредит е в основата на взаимоотношенията с икономическите субекти и дигитализирането му предлага значителни предимства и на двете страни, като за банката успешните трансформации повишават приходите и постигат значително намаление на разходите. Ключов фактор за икономическите субекти е срока за одобрение и изплащане на кредитите и точно в тая посока банките могат да предложат осезателни промени в бързината чрез дигитални предложения. С навлизането на технологиите в банковото кредитиране става много по бързо и точно анализирането на големи база данни, които се наслагват при кредитоискателите, което от своя страна съкращава срока за одобрение на кредита и след отпускането му улеснява контрола и управлението извършвано от банковите кредитни служители. Гъвкавостта и бързината на реализация на технологичните промени остават критични за банките за постигането на прозрачност и лоялност, и позиционирането им като предпочитан финансов партньор в тяхната основна дейност - кредитиране. С внедряването на изкуствения интелект и неговото бъдещо развитие в посока анализ на разговорите на кредитните банкови служители и икономическите субекти-кредитополучатели, и оценка на емоционалното и психологическо състояние на кредитоискателите, ще стане възможно пресичането на нелоялни практики описани в дисертацията. Чрез дигиталната трансформация на банковия кредитен процес се премахва субективния фактор при отпускането на кредита и последващото управление на кредитния риск, като по този начин биха се решили голяма част от проблемите на бъдещите кредитополучатели, но не и за тези икономически субекти, които вече са с проблемни кредити. За тях и за запазване на производствените им предприятия се разглеждат подходи, анализират се възможности и се дават решения в следващите глави от дисертацията.

ГЛАВА 2. Предизвикателства пред мениджмънта на кредитирането в бизнеса на българските икономически субекти.

В изпълнение на основните задачи на дисертационния труд в Глава Втора са отразени специфичните особености на кредитния риск за бизнеса на българските икономически субекти. Проучени са възможностите за минимизиране на кредитния риск чрез адекватна оценка на финансовото състояние на кредитоискателя-икономически субект като една от ключовите функции на системата за управление на банковия риск. Кредитният риск е разгледан в зависимост от естеството на проява като: морален, бизнес, финансов и обезпечен и са предложени начини за действие срещу тях. Тези изброени рискове принадлежат към сферата на дейност на конкретен кредитополучател. Разгледан е и риска от гледна точка на източника на появата му, който може да бъде специфичен-промяна в производствения процес или пазарен риск- движение на макроикономически индикатори. По отношение на условията при които възниква риска се разглежда като се разделя на пряк-вероятността реалните задължения на клиента да не бъдат изпълнени в срок и условен кредитен риск- възникващ при издаване на акредитиви и гаранции. Анализирани са обективните и субективни фактори влияещи на финансово-икономическата дейност на кредитополучателя за оценка на финансовата му кредитоспособност. Извежда се необходимостта от непрекъснато оценяване на кредитния риск от момента на вземане на решение за кредитиране до момента на погасяване на задълженията към банката. Това е от особено значение във връзка със затягане на условията по отношение на кредитополучателите, спада в платежната дисциплина, намаляването на рентабилността на бизнес, като цената на грешката в хода на мониторинга на риска от сделка по кредита при тези условия се увеличава многократно. За това от особено значение при дигиталната трансформация на банките е внедряването на иновативни софтуерни решения за оптимизиране на процесите при отпускане на бизнес кредити и последващото им управление и мониторинг на кредитния риск.

Рисковете, възникващи през периода на валидност на договора за кредит, са потенциални загуби и те могат да бъдат получени, ако в момента на разглеждането на проекта нивото на рисковете и начините за тяхното изравняване са определени неправилно, както и в резултат на неочаквани промени в субективните условия като непредвидени рискове. Поради това ефективния мониторинг е от особено значение на етапа на използване на кредита. Този мониторинг включва оценка на реалното финансово състояние на кредитополучателя, целенасоченото използване на кредита, неговата ефективност за банката и за самия кредитополучател, изпълнението на

условията на договора за кредит. Мониторинга на този етап включва такива действия на банката по отношение на кредитополучателя като затягане на условията на договора, реструктуриране на дълга, предсрочно прекратяване на договора и др. Кредитния мониторинг на етапа на използване на заема позволява на банките своевременно да идентифицират потенциално проблемните кредитни дългове и да предприемат необходимите мерки, насочени към минимизиране на загубите. За това са посочени в Глава втора начини за преодоляване на различия с банките в мениджмънта на проблемни кредити в бизнеса на българските икономически субекти.

Кредитирането е двуединен процес в който участват два субекта, от една страна банката като кредитна институция, а от друга предприятието като контрагент ползващ предоставен от банката кредит. В този смисъл е необходимо наличието в двете институции на специализирани звена, които да са ангажирани от получаването до изплащането на кредита. Тъй като дейността по кредитиране е основна функция на банката в нея винаги е съществувало такова звено за предоставяне на кредити и тяхната възвращаемост. Наличието в предприятията на подобна структура е по скоро изключение, а не правило. То трябва да си назначи или да ползва финансов консултант, или кредитен специалист, който да проследява изплащането на кредита и предлага решения във връзка с действията на банката при просрочие, защото при не плащане по кредитно задължение банковия експерт е длъжен да предприеме конкретни мерки и действия. Тези мерки градират от телефонни обаждания до възлагане на болезнени събирания на проблемните кредити на отдел за събиране на лоши вземания. Кредитополучателите и или техните консултанти трябва да познават детайлно основните инструменти на банките за уреждане на просрочието за да реагират адекватно за предотвратяване на загуби. В Глава втора се предлагат методи на макро ниво за преодоляване на загуби от проблемни кредити:

- предоставяне на общински и държавни гаранции при реструктуриране на дълговете на отделни предприятия. В някои случаи държавата или субектите на държавната власт са готови да предоставят гаранции за изпълнението на задълженията на кредитополучателя към кредитната институция в случай на реструктуриране на дълга. Кредитната институция получава гаранция, че държавата (общината) ще изпълни задължението на длъжника в случай на неизпълнение, гарантът от своя страна намалява рисковете от неизпълнение на дружеството. Този метод може да се използва за стратегически важни предприятия;

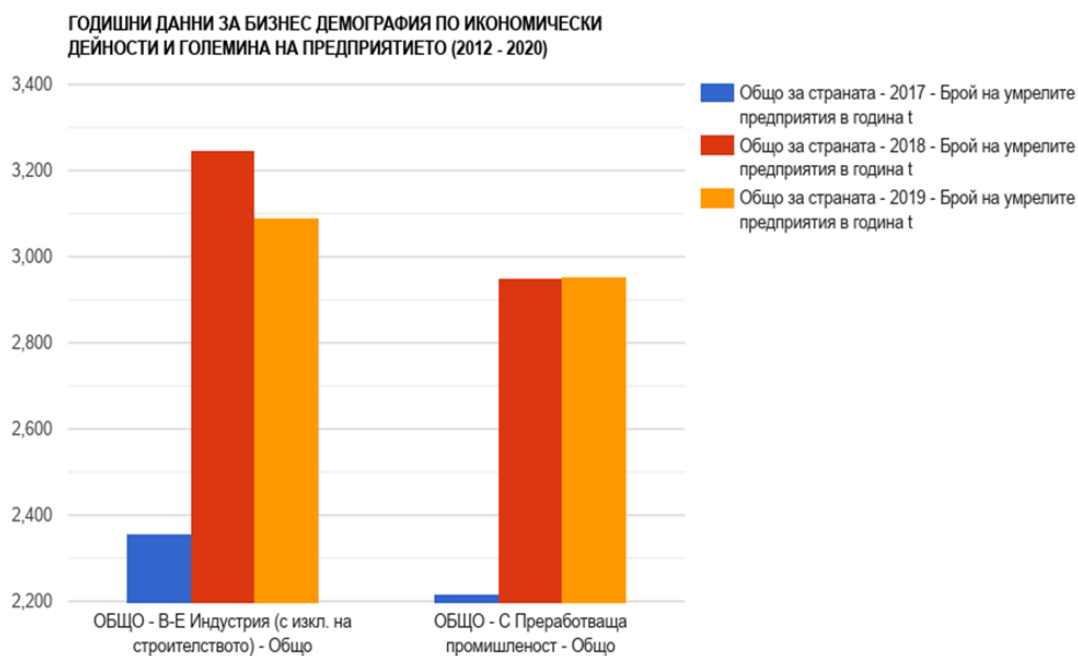
- създаване на държавна банка от лоши активи. Банката на проблемните активи трябва да е финансова структура, в баланса на която да идват активите

на частните банки, при което вероятността за връщане да е невъзможна. Задачата на тази държавна банка е да натрупва токсични активи, като ги купува от банките и работи с проблемните активи, за да възстанови дълговете си.

Има много причини при които една установена печеливша компания може да загуби конкурентоспособност и да стане губещка. Тази промяна може да се появи като продължителен спад или може да настъпи внезапно и да се окаже пълен шок за компанията и банката кредитор. Кредитополучателите трябва да са наясно кои за корпоративните банкери са основните причини за бизнес провалите, които те предварително идентифицират за да установяват своевременно критичния фактор в управлението на кредитния риск като цяло и като източник на необслужвани кредити в частност. За това в Глава втора е направена класификация на проблемните кредити като система за ранно предупреждение на икономическите субекти. Тази класификация включва икономически- развитие на технологиите може да промени фундаменталната икономика на даден бизнес сегмент и юридически фактори- разделяне на съдружници, взаимоотношения с контрагенти в това число и банката, фактори на индустрията- в рамките на тази категория е възможно да се идентифицира наличието на фактори, които могат да повлияят на обслужването на дълга, тъй като те засягат индустрията, в която кредитополучателя работи, и са специфични в зависимост от конкретната принадлежност към индустрията, също така и за кредити отпуснати на кредитополучатели в отрасли, за които е характерна икономическа нестабилност.

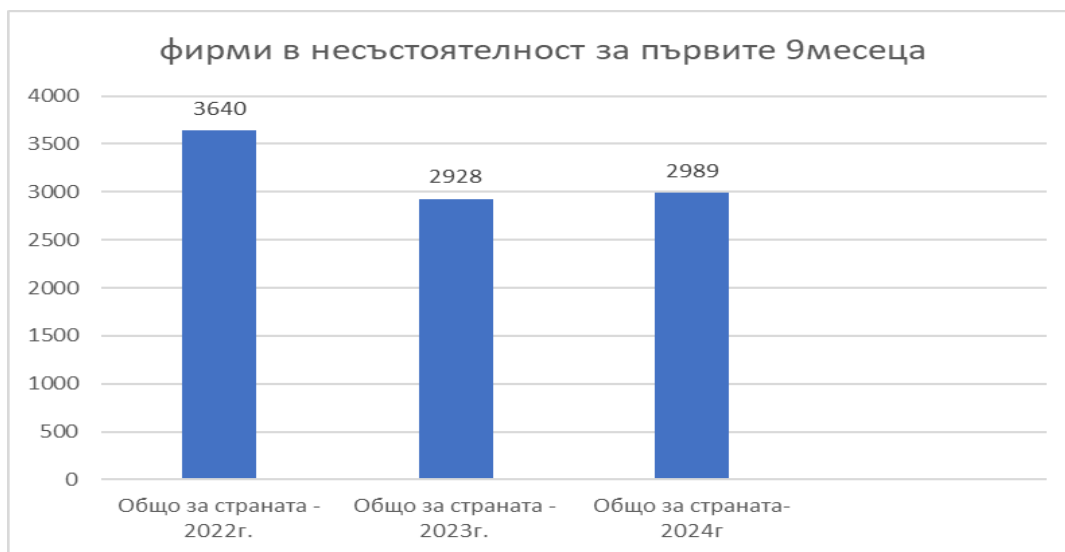
Кризата в едно предприятие може да проличи по множество белези. Ако се обединят различните резултати, получени от изследванията относно причините, довели до сривовете в предприятията, се получават пет основни равнища на тези причини за възникването на непогасяеми кредити-твърде ограничен собствен капитал, дългосрочно обвързване на краткосрочни парични средства, твърде високи разходи, твърде ниски приходи, имуществени загуби или спадане на стойности. За да се пресекат всякакви сринове в производствените предприятия е изследвана възможността за ефективно управление на задълженията и вземанията в условията на финансова и икономическа криза, която удря основно малките и средни предприятия, които освен че имат недостатъчен собствен ресурс, а и са с ограничен достъп както до финансиране, така и до силния ограничен обем на пазари и потребление. Тези обстоятелства поставят пасивите на предприятията под значителен макроикономически риск, който бързо се предава като напрежение върху активите, преди да се сблъскат с намаляването на оборота и поставянето под съмнение на текущите и бъдещите им инвестиционни проекти.

Верифицирана е необходимостта от въвеждане на фигурата на индустриален/организационен психолог в производството по несъстоятелност и при изпълнение по Закона за особения залог. За съжаление в България няма практика да се ползват и назначават индустриални/организационни психолози в управлението на затруднени икономически субекти от банкните кредитори в по-горе описани производства. Необходимостта се потвърждава от данните, които НСИ изнася всяка година за индустрията и в частност фалитите на производствените предприятия, особено в сектор преработваща промишленост където заетостта е най-голяма. Рязкото покачване на бройката предприятия в ликвидация и несъстоятелност след 2017 година видимо на **диаграма 2-2** и **диаграма 2-3** е и заради решението на ЕЦБ - банкните в най-кратък срок да се освобождават от заложеното имущество удовлетворявайки се чрез упражняване на особен залог.

Диаграма 2-2 Сравнителни данни за предприятията в несъстоятелност и в частност преработващата промишленост за периода 2017г., 2018г., 2019год.

Източник на данни: НСИ–Демография на предприятията, собствен анализ

Диаграма 2-3 Сравнителни данни за предприятията в несъстоятелност за периода на първите 9 месеца за 2022г., 2023г., 2024г.

Източник на данни: НСИ – Годишни данни за бизнес демография по икономически дейности и големина на предприятието, собствен анализ

От знанията на И/О психолозите се възползват най-много банките кредитори в САЩ, като ги назначават в ръководствата на малки, средни и големи предприятия с проблемни кредити за да могат да спасят както своите пари така и стопанската им дейност. Индустриалният психолог може да играе решаваща роля в разработването и прилагането на ефективни интервенции за подобряване на цялостното функциониране и производителност на предприятието:

- да оптимизира работния поток и процесите по изпълнение чрез психологически анализ;

- да оцени и помогне за предотвратяване на стреса и емоциите сред служителите на икономическия субект в новата ситуация;

- да идентифицира и управлява конфликтни ситуации между банката кредитор и икономическия субект кредитополучател;

- да предотврати манипулиране на хода на погасяване на кредита със цел спиране на дейността и продажба на предприятието;

- да помогне за създаването на по-положителна и продуктивна организационна култура, която да подкрепя успеха в бизнеса;

- да прилага стратегии за подобряване на морала и увеличаване на производителността;

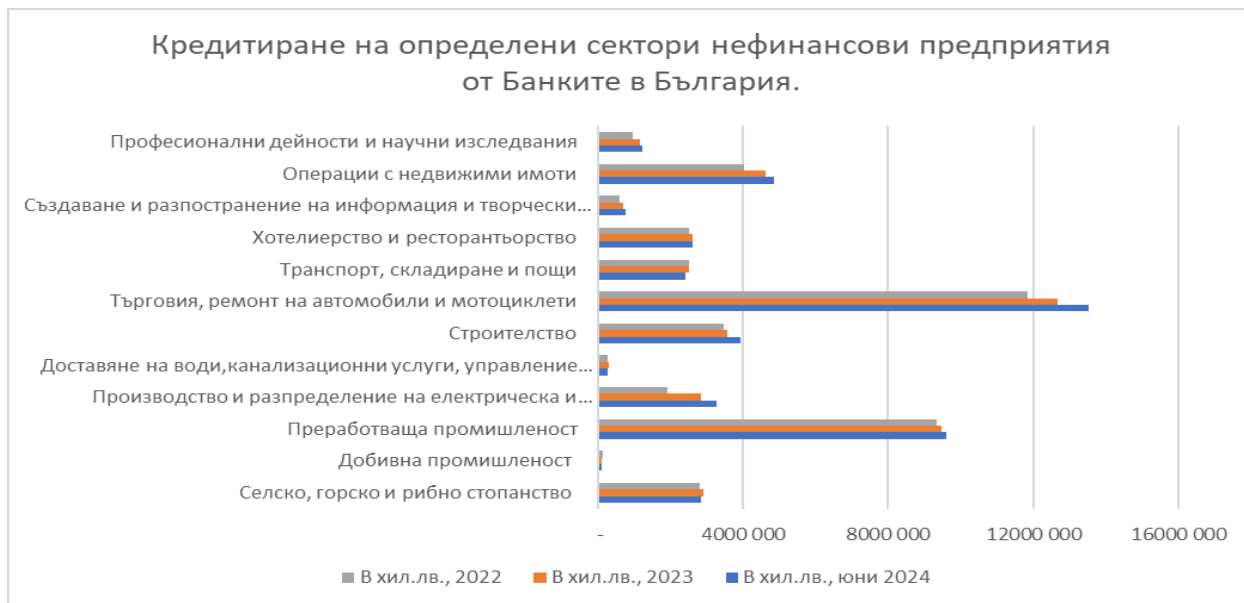
- да формулира ясна и вдъхновяваща целите визия описвайки причината и

смисъла, с която да увеличи ангажираността на служителите в работния процес;

-да мобилизира енергията на служителите и ръководството на предприятието за промяна, като готовност, способност, мотивация, възможност.

И/О психолог може да има съществено влияние в подобряване на работата при упражняване на особен залог и при производство по несъстоятелност съответно на новото ръководство на залогодателя и синдика по несъстоятелност. Ретроспективните разкази на служители на предприятието за предходния неуспех може да бъде доста противоречив и да обърка управлението без И/О психолог. Ще трябва доста голямо време на новото ръководството за да навлезе в работния процес, а такава няма тъй като банката кредитор поставя краткосрочни цели и бюджети, не отчита други важни организационни измерения и доста често погрешно интерпретира резултатите. Несъстоятелността на предприятието и изпълнението при особен залог обикновено води до промени в работната среда, организационната структура и условията на труд. Индустириалния психолог може да помогне на синдика и служителите да се адаптират по лесно към тези промени и да участват активно в работния процес. Синдика, а и новото ръководство може да се сблъска с работници, които се чувстват загубени, разочаровани и стресирани заради несъстоятелността и заради поставянето на нови стресиращи задачи. В този случай И/О психолога може да предостави стратегии за управление на стреса и емоциите, които да помогнат на служителите да се адаптират по-добре към новата ситуация. Развиването на стрес устойчивост ще подобри техните реакции и производителност. За целта индустриалния психолог може да организира групови и индивидуални сесии за работниците, като предостави място за изразяване на техните опасения, въпроси и нужди. И производството по несъстоятелност и изпълнението на особен залог водят до загуба на мотивация у служителите. И/О психолог може да предложи методи за подобряване на работната мотивация и ангажираността в работния процес. Това може да включва работа с ръководството за създаване на стимулиращи програми и иновативни подходи. Може да разработи процедури за подбор на служители, които са подходящи за работата по изпълнение, като оценява техните компетенции, мотивация и етични стандарти. Това може да намали риска от грешки и злоупотреби. Може да създаде етични стандарти за работа по изпълнение на зададените цели, които могат да насочат служителите към постигане на високи нива на професионализъм и интегритет. Индустриалният психолог може да обучи служителите и синдика как да подобрят своите комуникационни умения, като ги учи как да предават информацията по ефективен начин помежду си, което от своя страна укрепва взаимното доверие.

Индустриалният психолог може да разработи методи за мониторинг и оценка на ефективността на работата на всички служители. Този специалист може да изгражда системи за оценка и управление на работната сила. Това ще позволи на банката залогодател както и други кредитори ако ги има да проследяват напредъка и да въвеждат корекции ако и когато е необходимо. Той може да помогне в изграждането и поддържането на системи за съобразяване с изискванията към предприятието за придържане към различни регулации и стандарти, които могат да включват и етични, правни и социални аспекти. Може да подготви организацията за промени във външната среда, като например нови технологии, законодателни промени или икономически кризи. За да могат да се спасят малките и средните производствени предприятия, които се явяват гръбнака на икономиката ни, да се спаси и предприемаческия дух на Българина, трябва банките да се задължат да ползват индустриални психолози в производство по несъстоятелност и при изпълнение по Закона за особен залог.

ДИАГРАМА2-4 Кредитиране на определени сектори нефинансови предприятия от банките в България

Източник на данни: БНБ–Статистика на кредити и депозити по количествени категории и икономическа дейност, собствен анализ

Направен е анализ на финансовата система и политиката на кредитиране на български икономически субекти в ущърб на икономическото развитие. Като доказателство е представена *Диаграма2-4*, по данни на БНБ. Тази политика на кредитиране се прилага без изменение назад в годините. Може да се забележи, че най-много пари се дават за търговия и ремонт на автомобили и мотоциклети, за преработващата промишленост/което е добре но трябва много повече за този

сектор поради факта, че заетите в предприятия за 2023г. са 500хил./, за строителство и забележете за операции с недвижими имоти. Диаграмата показва изключително слабото финансиране на научните изследвания, а разработките на иновации и стартъпи не се финансират. Отдалечаването ни от иновационния влак е с много бързи темпове, като основна вина имат банките с нежеланието за финансиране.

В Глава втора е направен анализ на корупцията и неконкурентната среда в България като пречка за дейността на икономическите субекти. Ако децентрализираната корупция завладява демократичните държави, то в България е изведен извода, че е централизирана- присъща за авторитарните режими, тъй като има йерархична структура със съгласувани действия.

Една от най- уродливите черти на българския преход е имитацията на борба с Мафията. Всички досегашни по- мащабни инициативи без изключение с времето са доказали, че тяхната форма е обслужвала единствено добре прикритата им цел, а именно нова подялба на активите придобити от престъпна дейност, преразпределение на пазарни територии и преструктуриране на влиянието върху държавните органи чрез кадрово обезпечаване със свои послушни и поръчкови ръководители. Всяка досегашна инициатива е водела единствено до изменение на баланса между реалните властови центрове и никога в полза на обществото. Наказателната практика показва, че дори и да се съберат доказателства за извършени икономически и корупционни престъпления с участието на лица заемащи, висши ръководни длъжности, те биват оборвани на последващия законов етап на разследването (съдебна фаза) с помощта на комплексни икономически, технически, строителни и други видове експертизи. За това в дисертацията се препоръчват законови промени даващи възможност за търсене на регресна отговорност на съдиите. Извежда се необходимостта за прозрачност чрез дигитализиране на всички изпълнителни дела при ЧСИ на електронен портал за държавни услуги, който трябва да предоставя на икономическите субекти денонощен достъп до информация за хода на изпълнителните производства наложените ограничения и други мерки за принудително изпълнение. Обосновава се необходимостта от спиране на действия на ЧСИ, докато се водят разследвания от Европейската прокуратура или ОЛАФ. Препоръчва се законово да се ограничи назначаването на един и същ синдик едновременно на много на брой икономически субекти в несъстоятелност (често на над 50 производства едновременно) каквато практика има в съда.

ГЛАВА 3. Финансово-икономически и социални последици от оцетяващото банково кредитиране в бизнеса на български икономически субекти

В Глава трета са изследвани основните отражения от лошото управление на проблемните кредити върху финансовото състояние на българските икономически субекти. Доказва се пряката и непосредствена връзка между кредитната политика на банките и определени икономически и социални процеси. Обосновава се връзката между рисковата кредитна политика на банките и социалните последици върху служителите на засегнатите икономически субекти. Определя се степента на неравенство и се посочват методически насоки за преодоляване на социалните последици от оцетяващото банково кредитиране .

Емперични изследвания

Направено проучване на удовлетворението от труда и социалните последици при служители преди и след фалита на предприятията, като целта на изследването е да се проучи удовлетвореността от работата на служителите в микро, малко и средно индустриално предприятие преди фалита и последиците след фалита, както и да се сравнят резултатите с тези на фалирала средна фирма от ИТ сектора. Участниците в изследването са 75 човека (8-микро, 17-малко, 30-средно производствено предприятие и 20-от средна софтуерна фирма) от 4 фалирала фирми. За обработка на резултатите е използван сравнителен и корелационен анализ. Анкетата е проведено чрез анонимно попълване на следния въпросник:

Около 70% от анкетираните от микро, малко и средно предприятие са с средно образование, като от тях жените са 60%, а мъжете 40%. Докато в софтуерната фирма са 100% с висше образование със степен „Бакалавър“ или „Магистър“, като мъжете са 85%, а жените 15%. Най-голям дял от лицата взели участие в проучването са между 35 и 55 години за микро, малко и средно предприятие, а за софтуерната фирма 25 и 45години. Привличането на млади и образовани кадри в индустрията и тяхното задържане на работното място е едно от предизвикателствата на производствения сектор. Двете средни фирми са извършвали дейността си в София, докато микро и малката фирма в провинцията.

ТАБЛИЦА 3-1

Анкета за удовлетворението от труда и социалните последици при служители преди и след фалита на предприятия.

Въпроси	Фалирали предприятия			Средна фирма в ИТ сектора-отг. с "Да" %
	Микро предприятие-отг. с "Да" в %	Малко предприятие-отг. с "Да" в %	Средно предприятие отг. с "Да" в %	
Доволни ли бяхте от заплащането на вашата работа?	40	65	35	70
Доволни ли бяхте от вашия пряк ръководител?	60	35	80	80
Доволни ли бяхте от колегите, с които работихте ежедневно?	65	40	70	90
Задоволяваха ли ви резултатите, които постигахте в ежедневната работа?	66	52	60	60
Удоволетворени ли бяхте от съдържанието на труда?	70	75	80	80
Сменихте ли естеството на работата след фалита на фирмата?	50	90	60	0
Наложи ли се да започнете работа в друго населено място?	60	90	20	0
Имахте ли затруднение при намиране на работа?	80	60	30	0
Бяхте ли стресирани и депресирани при фалита?	90	60	50	0
Изплатиха ли ви заплати при фалита на фирмата?	70	100	95	100
Започнахте ли работа след фалита на фирмата?	30	50	60	100
Работихте ли в чужбина след фалита на фирмата?	10	15	20	0

Източник на данни: собствен анализ по данни на анкетата

За въпроса „*Доволни ли бяхте от заплащането на вашата работа ?*“ таблицата ни показва разнопосочно разпределение на данните. Удовлетвореността от заплащането е било в ниските към средните стойности за микро, малко и средното предприятие, отколкото във високите като при софтуерната фирма. Заплащането е по скоро фактор, който допринася за удовлетвореността от положения труд на служителите.

Отговора на въпроса „*Доволни ли бяхте от вашия пряк ръководител?*“ ни показва, че анкетираните лица въпреки по ниския резултат при малкото предприятие са били по скоро удовлетворени от преките си ръководители. Това е бил значим фактор за служителите.

Резултатите от отговора на въпроса „*Доволни ли бяхте от колегите с като работихте ежедневно?*“ показват, че удовлетвореността от преките колеги е

по висока. Явно това е бил един от факторите, който е носел значителна удовлетвореност на служителите в работата. Подкрепата от колегите и мениджърите в малкото предприятие е била много важна за служителите, които са възприемали работата си като трудна и стресираща.

На въпроса „*Задоволяваха ли ви резултатите, които постигахте в ежедневната работа?*“ анкетираните лица са отговорили малко над средните граници, което е било и стимул за дългосрочно задържане на работа.

Отговорите на въпроса „ *Удовлетворени ли бяхте от съдържанието на труда?*“ показват, че служителите са имали по скоро висока удовлетвореност.

ТАБЛИЦА 3-2

Взаимовръзка на резултатите от първите 5 въпроса

ВЪПРОСИ	Доволни ли бяхте от заплащането на вашата работа?	Доволни ли бяхте от вашия пряк ръководител?	Доволни ли бяхте от колегите, с които работихте ежедневно?	Задоволяваха ли ви резултатите, които постигахте в ежедневната работа?	Удовлетворени ли бяхте от съдържанието на труда?
Доволни ли бяхте от заплащането на вашата работа?	1	-0,954338253	-1	-0,826754034	-0,15554275
Доволни ли бяхте от вашия пряк ръководител?	-0,9543382	1	0,954338253	0,620949435	0,443532763
Доволни ли бяхте от колегите, с които работихте ежедневно?	-1	0,954338253	1	0,826754034	0,155542754
Задоволяваха ли ви резултатите, които постигахте в ежедневната работа?	-0,826754034	0,620949435	0,826754034	1	-0,4271211
Удовлетворени ли бяхте от съдържанието на труда?	-0,15554275	0,443532763	0,155542754	-0,4271211	1

Източник на данни: собствен анализ по данни на анкетата

На **Таблица 3-2** (изчисленията са направени без да се използват резултатите от анкетираните лица работили в софтуерната фирма) наблюдаваме средни към

високи корелации. Най-силна корелация тук виждаме между удовлетвореността от прекия ръководител с тази от колегите, от което можем да направим извода, че отношенията в трудовата среда са били позитивни и са повлияли на високата удовлетвореност от работата. Следва високата също корелация на удовлетвореност от колегите със задоволството от резултатите при изпълнение на задачите. Следва средна корелация между удовлетвореността от прекия ръководител със задоволство от резултатите при изпълнение на задачите и умерена корелация между удовлетвореността от съдържанието на труда и удовлетвореността от ръководителя.

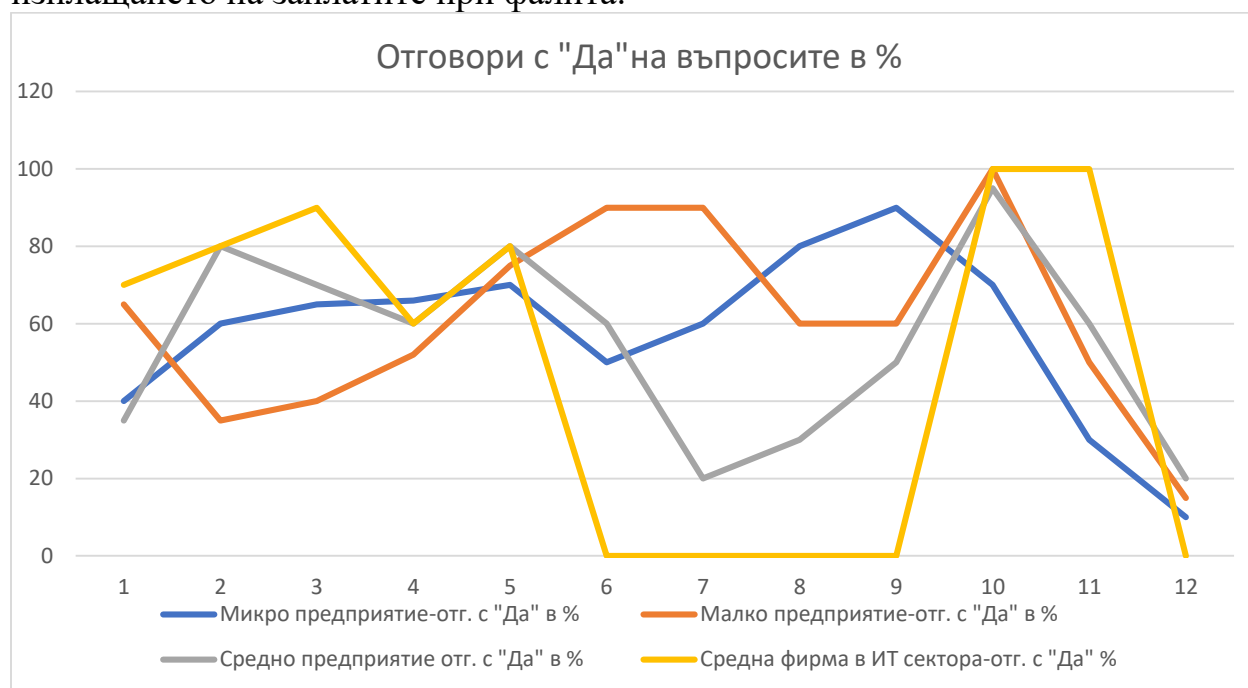
ТАБЛИЦА 3-3 Взаимовръзка между резултатите на следващите 7 въпроса от Таблица3-1

ВЪПРОСИ	Сменихте ли естеството на работата след фалита на фирмата?	Наложихте ли се да започнете работа в друго населено място?	Имахте ли затруднение при намиране на работа?	Бяхте ли стресирани и депресирани при фалита?	Изплатиха ли ви заплатите при фалита на фирмата?	Започнахте ли работа след фалита на фирмата?	Работихте ли в чужбина след фалита на фирмата?
Сменихте ли естеството на работата след фалита на фирмата?	1	0,661143091	-0,127256953	-0,5	0,79701677	0,419313935	0,240192231
Наложихте ли се да започнете работа в друго населено място?	0,661143091	1	0,660025001	0,319172527	0,073817324	-0,403890348	-0,569494797
Имахте ли затруднение при намиране на работа?	-0,127256953	0,660025001	1	0,922612906	-0,700472797	-0,953820966	-0,993399268
Бяхте ли стресирани и депресирани при фалита?	-0,5	0,319172527	0,922612906	1	-0,921550641	-0,995870595	-0,960768923
Изплатиха ли ви заплатите при фалита на фирмата?	-0,79701677	0,073817324	-0,700472797	-0,92155064	1	0,882497503	0,777713771
Започнахте ли работа след фалита на фирмата?	0,419313935	-0,403890348	-0,953820966	-0,9958706	0,882497503	1	0,981980506
Работихте ли в чужбина след фалита на фирмата?	0,240192231	-0,569494797	-0,993399268	-0,96076892	0,777713771	0,981980506	1

Източник на данни: собствен анализ по данни на анкетата

На **Таблица 3-3** (изчисленията са направени без да се използват резултатите от анкетираните лица работили в софтуерната фирма) наблюдаваме също средни към високи корелации. Най-силната корелация тук виждаме между работата в чужбина и започване на работа след фалита. Следва също много високия

резултат корелацията между затруднението при намиране на работа след фалита и стреса и депресията на служителите при фалита. Корелацията между изплатените заплати при фалита и започване на работа след фалита и със смяната на естеството на работа е също висока, както и работата в чужбина и изплащането на заплатите при фалита.

ДИАГРАМА 3-3 Сравнителен анализ

Източник на данни: по собствени анкетни данни от таблица 3-1и анализ

Диаграма 3-3 ни показва нагледно съществените различия в отговорите на въпросите на служителите от фалиралата средната фирма от ИТ сектора и другите фалирала предприятия. Отговорите на 6^{ти}, 7^{ми}, 8^{ми}, 9^{ти} и 12^{ти} въпрос са от съществено значение в тази анкета. Те потвърждават основните различия в: образованието, увереността в собствените знания, започване веднага на работа, без смяна на населеното място, без депресивни състояния след фалита, без смяна на дейността, глад за кадри в ИТ сектора, нямат нужда от емиграция. От фалирала софтуерна компания първо се купува целия колектив, след това продукт ако има такъв и накрая, но не по значимост се купуват клиентите. Една средноголяма фалирала софтуерна фирма с персонал от 150 програмисти се купува средно за 500хил. щатски долара. ИТ фирмите за разлика от всички други не ползват банкови кредити в България, а се финансират от фондове, от „ангели“ и инвеститори, които купуват акции или дялове собственост. Ако на производствените предприятия им е необходим банков кредит е най-вече за автоматизация на производството, то на ИТ софтуерни фирми им трябва основно за развиване на търговски отдел и за вземане на офис под наем.

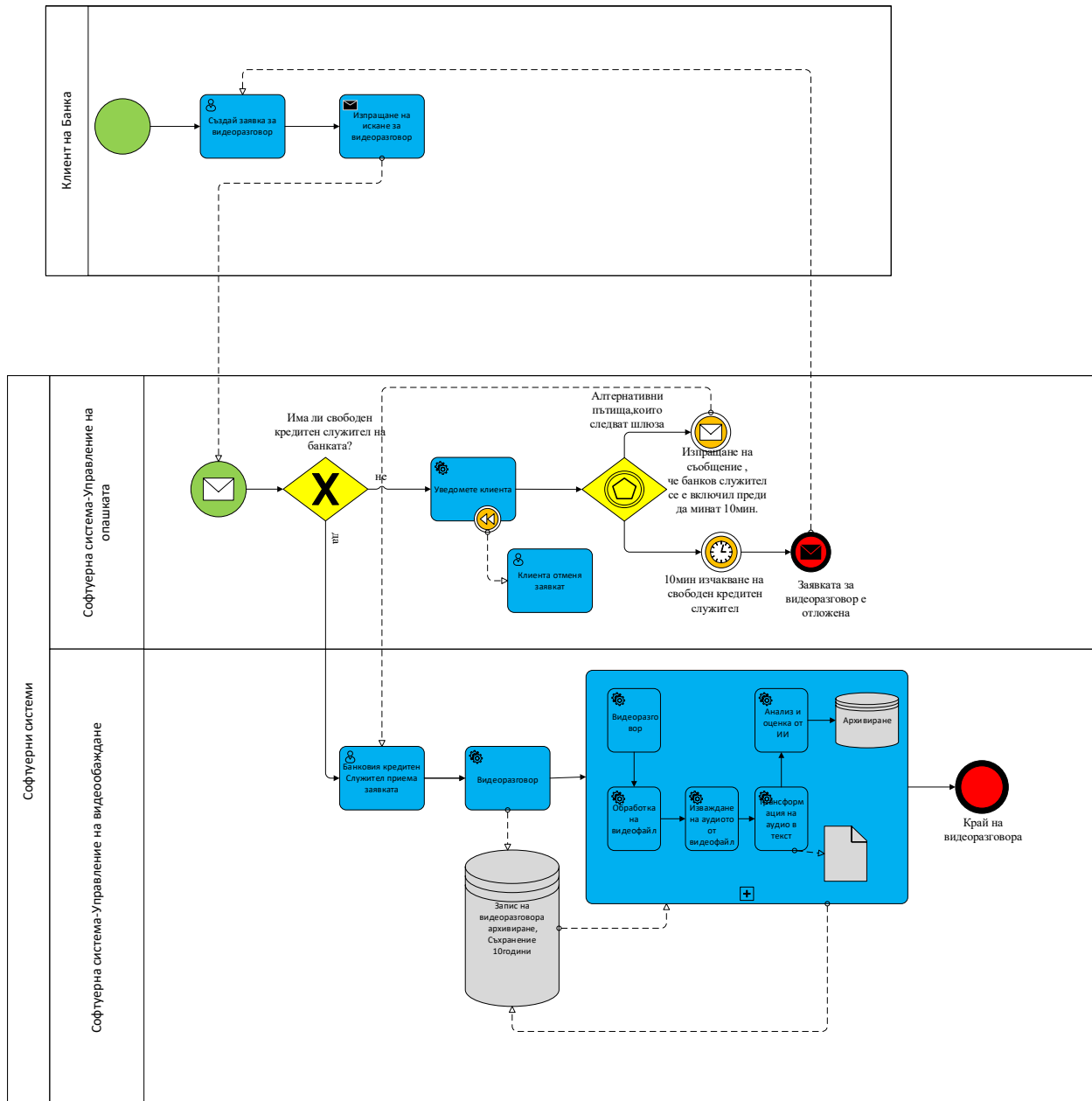
В заключение от високите резултати на корелационният анализ в *Таблица3-2* и *Таблица3-3* можем да изведем извода, че фирми с такава глобална удовлетвореност на служителите няма как да фалират ако няма външни причините оказващи пагубно въздействие върху дейността на икономическите субекти кредитополучатели, с което се потвърждава описаното в дисертацията оцетяващото банково кредитиране и социалните последици от него .

Високата кредитна задлъжнялост на производствените предприятия в България, множеството икономически субекти в процедура по несъстоятелност, лошото управление и разпродажбите на парче от банките при изпълнение по Закона за особените залози, изключително натоварените районни съдилища със заповедни производства са сложен и важен обществен проблем, който изисква комплекс от мерки. Мерки изискващи законодателни промени, превенция, както и на възможности за решаване на спорове извън съда. В тази връзка в Глава трета е изведена необходимостта от въвеждане на оценъчна медиация с цел ограничаване на социалните последици от оцетяващото банково кредитиране.

Модел на дигитализиран процес на банково кредитиране като преграда за възможни финансово-икономически и социални последици.

Престъпните групирания на банки, съдии и съдебни изпълнители буквално погребяха малкия и среден бизнес в България. Това обстоятелство е ясно онагледено от справка по името на всяка търговска банка в Агенцията по вписванията. В тези справки се съдържат шокиращи дълги списъци от фирми, за които банката е цитирана или като „заложен кредитор“, или като „лице, в чиято полза е наложен запорът“. Това са предимно дружества от посочения икономически сегмент, които вече не са на пазара - унищожени са фирми, предприемачи и техните семейства, което от своя страна е пряко свързано с демографската криза в която България се намира от години. Доколкото корупционните действия на банковите служители от всякакъв ранг продължават и дори се увеличават, гражданите и бизнеса имат нужда от сигурност, последователност и прозрачност при работата с банките. Настоящото нетърпимо, господстващо поведение на търговските банки спрямо малките и средни предприятия трябва да се промени и да влезе в синхрон с действащите разпоредби във всяко едно отношение: ангажимент на пред договорни уговорки, грамотна работа с клиентите и с техните контрагенти, адекватни и целесъобразни решения във връзка с особените залози, прецизно определяне и отпускане на средствата по кредитите. В тази връзка и с оглед дългогодишните пагубни действия на bankerите спрямо кредитоискателите намирам внедряването на софтуерен продукт в банковия сектор който да

записва картина и звук от провежданите разговори, които да се съхраняват 10 години за крайно наложителен.

ДИАГРАМА 3-7 Архивиране на видеоразговори на кредитоискатели с банкови служители, анализ и оценка от Изкуствен интелект.

Източник на данни: собствен анализ

Чрез прилагане на софтуер разработен от софтуерните инженери на Българо-Американската фирма „Video Engager“ и предоставен за разпространение на фирма Genesis- обслужваща софтуера на банките в целия свят, всички уговорки

с тях биха били на разположение на видео/аудио носител, който да се ползва при възникнали спорове в съда. Имайки предвид по горе изложения анализ на проблемите с банковото кредитиране на икономическите субекти, предложено бе на управителя на Българо-Американската фирма модел (използвайки BPMN2.0-нотация на модели на бизнес процеси) /*Диаграма 3-7*/ за софтуерно разработване на следния процес (възприет и дори стартиран пилотен проект от банки в Полша, Казахстан и Еквадор).

BPMN2.0- *Диаграма 3-7* се състои от два пула.

Първи пул е еднолентов в който започва процес на дейности на кредитоискателя. Следвайки потока на последователност той се състои от:

-начално стартова събитие като кръг оцветен в зелено;

-задача(потребителска дейност)“Създаване на заявка за видеоразговор“ обозначена с правоъгълник с заоблени ъгли оцветен в син цвят и човече в горния ляв ъгъл;

-задача „Изпращане на искане за видеоразговор“ обозначена с правоъгълник с заоблени ъгли, оцветен в синьо и запълнен с черен цвят плик в горния ляв ъгъл;

Втория пул „Софтуерни системи“ е двулентов като първата лента е „Софтуерна система за управление на опашката“. Тук фирма „Genesis“ управлява всички искания за видеоразговор, които чакат да бъдат поети от банков кредитен служител.

В първата лента на вторият пул следвайки потока на последователност имаме:

-получаване на съобщение за искане на видеоразговор от кредитоискателя, което е обозначено със зелен кръг в който има бял плик;

-чрез жълтият ромб обозначен с “X”(изключителен шлюз) се проверява „Има ли свободен служител на банката“, като от него изхождат два потока на последователност като:

- първият ако няма свободен служител се уведомява клиента(сервизна задача-правоъгълник в син цвят със зъбчати две колела в горния ляв ъгъл), като тук може да възникне асоцииране на компенсация(междинно компенсационно събитие обозначено в кафяв цвят с две стрелки свързано с правоъгълник „Клиента отменя заявката“), което се задейства при неуспешно повикване, но ако не възникне потока на последователност достига до шлюз базиран на събития, като това е жълт ромб с два кръга в него и в тях стрелка сочеца нагоре. Този шлюз представлява точка на разклонение в процеса, където алтернативните пътища, които следват шлюза се основават на събития, които се случват, а не на оценки използващи данни от процеса. Конкретното събитие определя пътя, който ще бъде предприет. В случая са два:

- първият, при който имаме междинно събитие (кръг в кафяв цвят с часовник), като при него се изчакват 10 минути за да се освободи кредитен служител и когато изтекат тогава потока на последователност се свързва с крайно събитие (червен кръг с удебелена черна линия в който има черен плик) „Заявката за видеоразговора е отложена“ като чрез потока на съобщение отива до пула на клиента в задача „Създай заявка на видеоразговор“ за да се повтори отново процеса докато се освободи банков служител;

- вторият, при който имаме междинно събитие(кафяв кръг с бял плик) изпращане на съобщение, че банков служител се е свързал преди да минат 10 минути, като това съобщение отива във втората лента на втория пул в задача „Банковия кредитен служител приема заявката“;

-вторият поток на последователност, който излиза от изключителния шлюз обозначен с “X” и който потвърждава, че има свободен служител отива в задача „Банков служител приема заявката“ -правоъгълник в син цвят, с който започва втората лента на втория пул.

Втората лента е „Софтуерна система- Управление на видеообаждане“ тя се обслужва от фирма „ Video Engager”, която започва да управлява процеса след като с първата задача банков служител приеме заявката за видеоразговор и потока на процеса продължи със самия видеоразговор- поточно предаване на видеоразговора като видеонаблюдението е установено със сигнализиране и стрийминг управляван от „Video Engager”. Самата втора задача „Видеоразговор“ е свързана чрез поток на съобщения за предаване на данни на „Хранилището за данни“ където се архивира този файл за 10 години. Тази втора задача е свързана с под процес при който се извършват следните дейности свързани чрез потока на последователност:

-задача „Обработка на файл“;

-задача „Изваждане на аудиото от видеофайла“;

-задача „Трансформация на аудио файла в текст“;

-задача „Анализ и оценка на разговора от ИИ (изкуствен интелект)“;

-хранилище за данни-архивиране за нуждите на мениджърите на банката.

Мениджърите на банката във всеки един момент могат да прослушат видеоразговора за да оценят решенията на кредитните инспектори в определени случаи, могат и да докажат достоверността на разговора и данните изнесени в него от кредитополучателя, но най-голямото им желание при специално подбрани въпроси е на път да се осъществи а именно при задача „Анализ и оценка на разговора от ИИ“ изкуственият интелект да оцени емоционалното състояние на кредитоискателя, да му направи психологически портрет, да оцени удовлетвореността му от живота заедно с показатели за доходи, равнището на трудовата удовлетвореност в отношенията със служителите си, степента на удовлетвореност от резултатите, които постига в

ежедневната работа, социален живот и баланса който постига между личния живот и работата, глобално удовлетворение от труда който полага- все фактори, които влияят за успешността на икономическия субект-кредитоискател.

Ако след отпускане на кредита отново всички контакти между банка и кредитополучател са или в писмен вид, или чрез видеообаждания, които се записват и се съхраняват 10 години за евентуално бъдещо ползване в един съдебен процес, със сигурност ще намалееят чувствително фалитите на предприятия, а от там и сигурността на работните места на служителите в отделните производствени предприятия и нормалното изплащането на личните кредити, ще се увеличи доверието на кредитополучателите към банките, ще се премахне корупционната среда ширеща се сред банковите служители, както и непрозрачното договаряне, злоупотребите при обезпечаване на кредитите, некомпетентното упражняване на правата по закона за особените залози, отправяне на заплахи от страна на банковите служители, притесняване на роднини на кредитополучателите, нареждане на суми от кредитите без знанието на кредитополучателите, бюрократичното господство ще се сведе до минимум, ще отпаднат дългите ненужни забавяния с месеци при отпускане на кредит с което увеличаваха стреса, несигурността и инфлационните загуби на кредитополучателите, чувствително ще намалееят интерпретациите на банките в заповедното производство и ред други изследвани и описани в дисертацията. Записите на файловете с видеоразговори както преди отпускането на кредита, така и по време на неговото обслужване- всички разговори на кредитополучатели с банкови служители в България, трябва да се съхраняват в предоставено от БНБ- национално хранилище за данни. Това е и ключът към възстановяване на загубеното доверие на предприемачите към банките, а от там и към икономически растеж на страната.

III. ОСНОВНИ ПРИНОСИ НА ДИСЕРТАЦИЯТА

В дисертационния труд се открояват следните резултати и приносни моменти с теоретичен, научно приложен и приложен характер:

Научни приноси:

I. Научни приноси

1. Изследвана е връзката между рисковата кредитна политика на банките и социалните последици за икономическите субекти, като научно са обосновани и изведени закономерности, причини и обстоятелства за лошо управление на проблемни кредити и отражението им (финансово и морално) върху засегнатите страни.

2. Обогатена е научната теория по проблематиката чрез психо-социални изследвания на поведението на човешкия фактор преди и след фалита на предприятия с валидиране на данните на фалирала софтуерна фирма от ИТ сектора в Република България.

II. Научно-приложни приноси

3. Изследвани са фактори и причини, оказващи негативно влияние на икономическите субекти с проблемни кредити, като е предложен подход за участие на индустриален/организационен психолог, който да разработва и прилага ефективни интервенции за функциониране на предприятията и да регулира взаимоотношенията между страните.

4. Идентифицирани са особеностите и проблемните взаимоотношения при кредитната политика на банките и икономическите субекти, като е установена необходимостта от оценъчен медиатор в заповедното производство, процеса по несъстоятелност и по време на действия на банката кредитор по закона за особен залог.

5. Разкрити са нови възможности за ролята на БНБ, която да изкупува лоши кредити на икономически субекти от банките кредитори в страната, предложени са промени в законодателството, ограничаващи един синдик да участва в много на брой икономически субекти в несъстоятелност, да се договаря пряко или чрез посредник за продажба след разрешение на съда по негово искане.

III. Приложни приноси

6. Предложени са насоки за въвеждането на генеративен AI за потвърждаване и/или отхвърляне на решения и определения на националните съдилища.

7. Предложен е механизъм за създаване на „Национално хранилище за данни“, за видеофайлове от записи на банкови служители с икономически субекти, които да се ползват при съдебни дела.

8. Предложени са промени в нормативни актове, даващи възможност за търсене на регресна отговорност на съдиите, като се извежда необходимостта от премахване на т. 2 чл. 417 и т. 3 чл.429 от ГПК, спиране на действията на съдебните изпълнители докато се води разследване от Европейската прокуратура или ОЛАФ и прозрачност чрез дигитализиране на изпълнителни дела при ЧСИ на електронен портал за държавни услуги.

IV. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Астадулов, З., Ролята на синдика по несъстоятелност в оцеляването на икономическите субекти., Сборник с доклади „ Човекът- мярка за всички неща? Предизвикателства на постиндустриалното информационно общество“, София, Изд. ТУ- София,2023г., стр.193-200, ISSN 2603-4999
2. Астадулов, З., Ролята на Частните съдебни изпълнители като инструмент на банковото кредитиране., Сборник с доклади „ Човекът- мярка за всички неща? Предизвикателства на постиндустриалното информационно общество“, София, Изд. ТУ- София,2023г., стр.201-210, ISSN 2603-4999
3. Астадулов, З., Социални последици от банковото кредитиране на икономически субекти в България., 21 Международна научна конференция „Мениджмънт и инженеринг 23“, Созопол, 2023г., електронно издание, София, Изд. ТУ-София,2023г., стр.204-210, ISSN 1314-6327
4. Астадулов, З., Пасивността на институциите в услуга на банките кредитори., Сборник с доклади „ Човекът- мярка за всички неща? Предизвикателства на постиндустриалното информационно общество“, София, Изд. ТУ- София,2024г., стр.206-216, ISSN 2603-4999
5. Астадулов, З., Промени в ГПК обезпечавачи банките и оцеляващи икономическите субекти., Сборник с доклади „ Човекът- мярка за всички неща? Предизвикателства на постиндустриалното информационно общество“, София, Изд. ТУ- София,2024г., стр.217-225, ISSN 2603-4999

SUMMARY

The doctoral dissertation of mag. eng. Zaven Astadurov "Economic challenges and social consequences of bank lending in the conditions of digitalization" is aimed at creating methodological guidelines through which to effectively preserve the work process in production enterprises with problem loans, offering solutions that bring concrete benefit to the Bulgarian economic subjects, the bank lending and scientific community. The object of research in this dissertation is the micro, small and medium-sized production enterprises with overdue debts, which are credited by banks. The subject of research is the functional characteristics of bank lending to micro, small and medium-sized manufacturing enterprises and factors leading to economic and social consequences. A detailed analysis with its specific analytical and chronological framework is being done for the first time in Bulgarian science, which predetermines the significant difficulties that have been overcome in the process of collecting, processing and analyzing the information, as well as the subsequent steps for drawing the main conclusions and conclusions. The main purpose of the research is to analyze the credit process, to shed light on its economic and social consequences, to point out the main problems and to propose solutions both for the recovery of the credit economic subjects and for the elimination of the subjective factor through the digitization of the credit process . The scientific research used general scientific methods - analysis and synthesis, processing of documentary sources, as well as comparison, induction, deduction, analogy and surveying. The decision-making process has been thoroughly analyzed. The complex system method of analysis was also used. Through the methods of observation, direct participation in some processes, systematization and analysis, current theoretical and applied issues are summarized. In the development, many specific facts and events are analyzed in their cause-and-effect relationship. All this is tied to the interpretation of specific social and economic processes, characteristic

of the Bulgarian reality. Many of the theoretical considerations regarding the social consequences of harmful bank lending have been validated by empirical research. From the high results of the correlation analysis, the conclusion is drawn that companies with such global employee satisfaction cannot go bankrupt if there are no external causes having a detrimental impact on the activity of the economic subjects of borrowers, which confirms the harmful bank lending described in the dissertation and the social consequences of him. The need is substantiated and a model is created for the software development of a process for audio and video recording of all conversations regarding crediting of economic entities with bank employees, analysis and evaluation of these files with artificial intelligence and their storage for a period of 10 years in BNB-organized or state data repositories, as well as their admissibility as evidence by national courts. If the model presented in this way is introduced in all banks, where all communication between the bank and the borrower is recorded and stored for 10 years, the bankruptcies of enterprises will certainly decrease significantly, and hence the job security of employees in individual production enterprises and the normal repayment of personal loans, the trust of borrowers in banks will increase, the corrupt environment spreading among bank employees will be eliminated, as well as non-transparent negotiations, abuses in securing loans, incompetent exercise of rights under the law on special pledges, making threats by bank officials, bothering relatives of borrowers, ordering loan amounts without the knowledge of borrowers, bureaucratic red tape will be minimized, long unnecessary delays of months in granting credit will be eliminated which increases stress, uncertainty and inflationary borrowers' losses will significantly reduce the banks' interpretations in the warrant proceedings and a number of other researched and described in the dissertation.